

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ПРОГРАМА**

**вступного інструктажу з питань пожежної безпеки  
в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого**

Харків-2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ЗАТВЕРДЖЕНО**  
**Наказ ректора Національного**  
**юридичного університету**  
**імені Ярослава Мудрого**

від «28» січня 2025 р.  
№ 48

**ПРОГРАМА**

**вступного інструктажу з питань пожежної безпеки  
в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого**

**1. Основні положення Кодексу Цивільного захисту України та Правил пожежної  
безпеки в Україні.**

Правовою основою діяльності в галузі пожежної безпеки є Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, «Правила пожежної безпеки в Україні» та інші закони України, постанови Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, декрети, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, рішення органів виконавчої влади, місцевого та регіонального самоврядування, прийняті в межах їх компетенції.

Загальні правові, економічні та соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України визначає Кодекс цивільного захисту України.

Кодекс цивільного захисту України (далі - Кодекс), введений в дію з 01.07.2012 р., регулює відносини, пов'язані із захистом населення, території навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту, та визначає повноваження центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності.

Відповідно до Кодексу забезпечення пожежної безпеки є досить складним соціально-економічним завданням, спрямованим на запобігання пожежам в усіх сферах діяльності людини та ліквідацію пожеж, у випадку їх виникнення, з мінімальними наслідками.

Основними напрямками забезпечення пожежної безпеки є усунення умов виникнення пожежі та мінімізація її наслідків.

Кодекс дає визначення поняттям «пожежа» та «пожежна безпека».

**Пожежа** – неконтрольований процес знищення або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для істот та навколишнього природного середовища.

**Пожежна безпека** – відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю.

Ст. 21 Кодексу визначає обов'язки громадян щодо забезпечення пожежної безпеки. Громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які перебувають на території України, зобов'язані: виконувати правила пожежної безпеки, забезпечувати будівлі, які їм належать на праві особистої власності, первинними засобами гасіння пожеж і

протипожежним інвентарем, виховувати у дітей обережність у поводженні з вогнем; повідомляти пожежну охорону про виникнення пожежі та вживати заходів до її ліквідації, рятування людей і майна.

Відповідно до ст. 40 Кодексу, усі працівники під час прийняття на роботу і щорічно за місцем роботи проходять інструктаж з питань пожежної безпеки. Особи, яких приймають на роботу, пов'язану з підвищеною пожежною небезпекою, повинні попередньо пройти спеціальне навчання (пожежно-технічний мінімум). Працівники, зайняті на роботах з підвищеною пожежною небезпекою, один раз на рік проходять перевірку знань відповідних нормативних актів з пожежної безпеки, а посадові особи до початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз на три роки) проходять навчання і перевірку знань з питань пожежної безпеки. Допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з питань пожежної безпеки, забороняється.

Ст. 55 Кодексу зазначає, що забезпечення пожежної безпеки є складовою частиною виробничої та іншої діяльності посадових осіб, працівників підприємств, установ, організацій та підприємців. Це повинно бути відображено у трудових договорах (контрактах) та статутах підприємств, установ та організацій. Забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ та організацій покладається на їх керівників і уповноважених ними осіб, якщо інше не передбачено відповідним договором.

Керівним документом, що регламентує основні заходи та шляхи забезпечення пожежної безпеки в Україні, є «Правила пожежної безпеки в Україні» (НАПБ А.01.001-2014), які відповідно до положень Кодексу є обов'язковими для виконання всіма центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями (незалежно від виду їх діяльності та форм власності), посадовими особами та громадянами.

Правила пожежної безпеки в Україні (далі – Правила) встановлюють загальні вимоги з пожежної безпеки, чинність яких поширюється на підприємства, установи, організації та інші об'єкти (будівлі, споруди, технологічні лінії тощо), а також житлові будинки, що експлуатуються, будуються, реконструюються, технічно переоснащуються і розширюються, за винятком підземних споруд та транспортних засобів, вимоги до яких визначено у спеціальних нормативних документах.

#### **Правила регулюють питання:**

- організаційних заходів щодо забезпечення пожежної безпеки;
- загальних вимог пожежної безпеки до територій, будівель, приміщень, споруд; утримання евакуаційних шляхів і виходів;
- загальних вимог пожежної безпеки до інженерного обладнання (електроустановок, опалення, вентиляції і кондиціонування, каналізації, газового обладнання, теплових мереж, сміттєвидалення, ліфтів та підйомників);
- вимог до утримання технічних засобів протипожежного захисту (установок пожежної сигналізації та пожежогасіння, систем протидимового захисту, оповіщення людей про пожежу і керування евакуацією, засобів зв'язку; протипожежного водопостачання; пожежної техніки, первинних засобів пожежогасіння);
- основних вимог пожежної безпеки до об'єктів різного призначення;
- вимог пожежної безпеки під час проведення вогневих, фарбувальних та будівельно-монтажних робіт;
- порядку дій під час пожежі;
- основних вимог до інструкцій про заходи пожежної безпеки;
- вимог щодо оснащення об'єктів первинними засобами пожежогасіння;
- щодо порядку сумісного зберігання речовин та матеріалів.

Керівними для забезпечення пожежної безпеки є також державні стандарти (ГОСТ або ДСТУ), державні будівельні норми (ДБН), правила улаштування електроустановок (ПУЕ), нормативно-правові акти з охорони праці (НПАОП), норми технічного проектування

та інші нормативні акти, які регламентують вимоги пожежної безпеки, з урахуванням сфери їхньої дії.

За порушення законодавства у сфері пожежної безпеки винні особи несуть матеріальну, дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

## **2. Що таке горіння. Небезпечні фактори пожежі. Основні причини виникнення пожеж.**

Для кращого розуміння умов утворення горючого середовища, джерел запалювання, оцінки та попередження вибухопожежонебезпеки, а також вибору ефективних заходів і засобів систем пожежної безпеки, треба мати уявлення про природу процесу горіння, його форми та види.

*Горіння* – екзотермічна реакція окислення речовини, яка супроводжується виділенням диму та виникненням полум'я або світінням.

**Для виникнення горіння необхідна одночасна наявність таких чинників:**

- горюча речовина чи матеріали;
- джерело запалювання (відкритий вогонь, хімічна реакція, електричний струм тощо);
- окисник (окисником, як правило виступає кисень, який є складовою повітря).

При цьому, горюча речовина та окисник повинні знаходитися в необхідному співвідношенні один до одного і утворювати таким чином горючу суміш, а джерело запалювання повинно мати певну енергію та температуру, достатню для початку реакції. Горючу суміш визначають терміном *горюче середовище* – це середовище, що здатне самостійно горіти після видалення джерела запалювання.

Для того, щоб виникла пожежа необхідне виконання ще однієї умови - наявність шляхів розповсюдження пожежі: горючих речовин, які сприяють поширенню вогню.

Перші 10 - 20 хвилин пожежа поширюється лінійно уздовж горючого матеріалу. В цей час приміщення заповнюється димом, розглянути в цей час полум'я неможливо. Температура повітря в приміщенні піднімається до 250 - 300 градусів - це температура займання всіх горючих матеріалів.

Через 20 хвилин починається об'ємне поширення пожежі.

Ще через 10 хвилин настає руйнування скління, збільшується приплив свіжого повітря, різко збільшується розвиток пожежі. Температура досягає 900 градусів.

Протягом наступних 10 хвилин пожежа досягає максимальної швидкості. Настає так звана «фаза вигорання».

Після того, як вигорають основні речовини відбувається фаза стабілізації пожежі (Від 20 хвилин до 5 годин). Якщо вогонь не може перекинутися на інші приміщення пожежа йде на вулицю. У цей час відбувається обвалення вигорілих конструкцій.

**Основними небезпечними факторами пожежі, які впливають на людей і матеріальні цінності, є такі:**

- полум'я і іскри;
- підвищена температура навколишнього середовища;
- токсичні продукти горіння і термічного розкладання;
- дим;
- знижена концентрація кисню.

**До вторинних проявів небезпечних факторів пожежі, які можуть впливати на людей і матеріальні цінності, відносяться:**

- осколки, частини зруйнованих апаратів, агрегатів, установок, конструкцій тощо;
- радіоактивні та токсичні речовини і матеріали у разі їх витікання із зруйнованих апаратів і установок;
- електричний струм, що виникає в результаті перенесення напруги зі струмопроводів на струмопровідні частини конструкцій, апаратів, агрегатів тощо;

- вибухи внаслідок пожежі;
- вогнегасні речовини.

Для успішного проведення дієвих упереджувальних заходів важливо знати основні причини виникнення пожеж.

Згідно зі статистичними даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій основними причинами пожеж є такі:

- незадовільний стан електроустановок та порушення правил їх монтажу та експлуатації (25 – 35 %);
- необережне поводження з вогнем (25 – 30 %);
- порушення правил пожежної безпеки під час проведення вогневих робіт (електрогазоварювання, газополум'яна різка металу, паяльні роботи, розігрівання бітуму тощо) (10 – 12 %);
- порушення технологічного процесу виробництва (до 10 %);
- несправність опалювальних приладів та порушення правил їх експлуатації (4 – 6 %);
- підпали (2 – 3 %);
- іскри теплового та механічного походження (до 2 %).

Найпоширенішою причиною пожеж в побуті є необережне поводження з вогнем (близько 60 %).

Як видно із наведених даних причинами, які найчастіше спричиняють виникнення пожеж, є несправність та порушення правил експлуатації електроустановок, необережне поводження з вогнем та порушення правил безпеки при проведенні вогневих робіт.

До чинників, що можуть зумовити виникнення пожежі саме з причини незадовільного стану електричного устаткування та приладів, а також порушенням правил їх монтажу та експлуатації, належать: короткі замикання, несправності електроустаткування та приладів, струмові перевантаження, що виникають у силових та освітлюваних електромережах, великі значення перехідних опорів. Короткі замикання виникають унаслідок неправильного монтажу або експлуатації електроустановок, старіння або пошкодження ізоляції. Струмові перевантаження виникають у разі ввімкнення до мережі додаткових споживачів струму або зниження напруги в мережі. Тривале перевантаження призводить до нагрівання провідників, що може спричинити займання ізоляції. Збільшення місцевих перехідних опорів виникає внаслідок окиснення або недостатньо щільного з'єднання електричних контактів. Іскріння, що виникає при цьому, може ініціювати пожежу.

З причини необережного поводження з вогнем у виробничій сфері пожежі часто виникають при палінні в недозволених місцях. Тому в університеті палити дозволено лише в спеціально відведених та обладнаних відповідно вимог чинних нормативно-правових актів з пожежної безпеки місцях.

На третьому місці серед основних причин є порушення правил безпеки при проведенні вогневих робіт: зварювальних, робіт з розігрівання бітуму та смол, інших робіт із застосуванням відкритого вогню. Тому до організації та виконання вогневих робіт пред'являються підвищені вимоги пожежної безпеки: оформленні відповідних нарядів-допусків на виконання робіт, проведення робіт працівниками, які пройшли навчання та перевірку знань з пожежно-технічного мінімуму, забезпечення місць проведення вогневих робіт необхідною кількістю первинних засобів пожежогасіння, відповідний нагляд та контроль під час виконання вогневих робіт тощо.

### **3. Запобігання виникненню пожежам та протипожежний захист.**

Основним завданням, направленим на запобігання виникненню пожежі і мінімізації її наслідків є забезпечення належної пожежної безпеки об'єктів господарювання.

Згідно ГОСТ 12.1.004-91 «ССБТ. Пожежна безпека. Загальні вимоги», усі об'єкти повинні мати системи пожежної безпеки, спрямовані на запобігання впливу на людей небезпечних факторів пожежі, в тому числі їх вторинних проявів на необхідному рівні. Об'єкти, пожежі на яких можуть призвести до масового ураження людей, що знаходяться на

цих об'єктах і навколишньої території, небезпечними і шкідливими виробничими факторами, а також небезпечними факторами пожежі та їх вторинними проявами, повинні мати системи пожежної безпеки, що забезпечують мінімально можливу імовірність виникнення пожежі.

**Пожежна безпека об'єктів повинна забезпечуватися наступними складовими:**

- системами запобігання виникненню пожежі;
- системами протипожежного захисту;
- організаційно-технічними заходами.

Системи запобігання виникненню пожеж спрямовані на: попередження утворення горючого середовища, попередження виникнення в горючому середовищі джерел запалювання та обмеження маси і (або) обсягу горючих речовин і матеріалів безпечною величиною.

Метою створення систем протипожежного захисту є захист людей і майна від небезпечних чинників пожежі і/чи обмеження його наслідків. Такі системи повинні бути надійними та стійкими до дії небезпечних чинників пожежі протягом часу, необхідного для досягнення цілей забезпечення пожежної безпеки.

**Основними організаційно-технічними заходами забезпечення пожежної безпеки є такі:**

- визначення обов'язків посадових осіб щодо забезпечення пожежної безпеки;
- встановлення відповідного протипожежного режиму;
- розробка та затвердження відповідних положень, інструкцій, інших нормативних документів, що діють у межах підприємства, здійснення постійного контролю за їх виконанням;
- розробка відповідних планів (схем) евакуації людей на випадок пожежі;
- проведення об'єктових тренувань і навчань з питань пожежної безпеки, а також відповідних протипожежних інструктажів;
- забезпечення території об'єкта, а також будинків, споруд, приміщень відповідними знаками безпеки, табличками із зазначенням номеру телефону та порядку виклику пожежної охорони;
- розроблення заходів щодо забезпечення пожежної безпеки, впровадження досягнень науки і техніки, позитивного досвіду тощо;
- забезпечення виконання вимог законодавства у сфері пожежної безпеки, а також виконання вимог приписів, постанов та розпоряджень центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки;
- утримання у справному стані засобів протипожежного захисту, недопущення їх використання не за призначенням;
- здійснення заходів щодо впровадження автоматичних засобів виявлення та гасіння пожеж;
- проведення службових розслідувань випадків пожеж.

#### **4. Організація роботи з пожежної безпеки.**

Відповідно до НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні», забезпечення пожежної безпеки на підприємстві покладається на його керівника.

Керівник, в свою чергу, визначає обов'язки посадових осіб щодо забезпечення пожежної безпеки, призначає відповідальних за пожежну безпеку окремих будівель, споруд, приміщень, технологічного та інженерного устаткування, а також за утримання й експлуатацію засобів протипожежного захисту. Обов'язки щодо забезпечення пожежної безпеки, утримання та експлуатації засобів протипожежного захисту повинні передбачатися у посадових інструкціях, обов'язках, положеннях тощо.

Територія Університету, будинки, споруди, приміщення, шляхи евакуації, а також виробниче та технологічне обладнання повинні утримуватися в належному протипожежному

стані, бути забезпечені відповідними знаками безпеки та первинними засобами пожежогасіння. Тип первинних засобів пожежогасіння, їх кількість, а також місця встановлення визначаються особою, відповідальною за пожежну безпеку.

В університеті на підставі чинних нормативно-правових актів з пожежної безпеки, виходячи із специфіки пожежної небезпеки будівель, споруд, технологічних процесів, технологічного та виробничого обладнання, розробляються, затверджуються керівником та вводяться в дію наказом відповідні інструкції про заходи пожежної безпеки.

Ці інструкції повинні вивчатися під час проведення протипожежних інструктажів, проходження навчання за програмою пожежно-технічного мінімуму, а також в системі виробничого навчання і вивішуватися на видимих місцях.

Усі працівники повинні знати вимоги цих інструкцій, знати порядок дій у випадку пожежі, знати місцезнаходження та вміти користуватися первинними засобами пожежогасіння, вміти надавати домедичну допомогу.

### **РОЗРОБИВ:**

Провідний інженер з пожежної безпеки  
відділу охорони праці та пожежної безпеки



Андрій ВЕРЕТЕННІКОВ